

Wervelkrant

Nr 2 • juni 2008 • - 2,5 euro

VN vraagt radicale wijziging landbouwbeleid
Eco-bio in Brazilië?

Dossier: eiwitteelten van de toekomst

Dat is graan waard

De herwonnen tuinen van Khajuraho

colofon

'Wervelkrant 08/2'
is krant 73 in het 18° Werveljaar.
Gedrukt op kringlooppapier,
met plantaardige inkt door Drukkerij Wils
op 1800 exemplaren.

Alle artikels zijn vrij van intellectuele eigendomsrechten. U mag overnemen als u de bron duidelijk vermeldt en Wervel een exemplaar van uw publicatie toestuurt.

Vooruitgangstraat 333/9 A,
1030 Brussel,
Tel./fax.: 02/ 203 60 29
< info@wervel.be >
www.wervel.be

Verantwoordelijke uitgever :
Jonas Vanreusel

Met de steun van de Vlaamse Regering. De Vlaamse Regering kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor de inhoud van deze krant.

wilt u meer?

Wilt u meer weten?

U kunt de **Wervel-voorstellingsbrochure** (in het NL, E, D, F, SP) en de **Wervelfolder** (NL, E, F, PORT en SP) aanvragen op het secretariaat.

Publicaties

u kunt de lijst vinden op de website of aanvragen op het secretariaat.

Op www.wervel.be kunt u ook van alles nalezen, zeker ook de **zeswekelijkse voed-selkrant** (u kunt erop intekenen).

U kunt ons steunen!

We roepen graag alle mensen, groepen en organisaties op om ons **maandelijks/jaarlijks een bedrag** - naar eigen draagkracht - te storten.

001-2165388-36 van Wervel.
(internationaal)
IBANCode BE 46-001-2165388-36
BIC/Swift code GEBABEBB

De bijdragen gebruiken we om allerlei projecten te financieren zoals onze campagnes 'Denk globaal, eet lokaal', '(Bio)diversiteit' en 'Soja en alternatieven'.

Wervel is een **project bij Krekelsparen** van Netwerk-Vlaanderen. Het erkenningsnummer is 94/0054.

Aan wie alleen de **Wervelkranten** wil ontvangen, vragen we **minimum 15 euro** (voor organisaties minimum 20 euro), als ondersteuning voor de publicatie- en verzendkosten.

Schenken en legaten vormen een andere manier om Wervel mee te dragen. U kan Wervel in uw testament laten opnemen voor een legaat of schenking zonder dat uw erfgenamen benadeeld worden. Met een duo-legaat bespaart u op successierechten en laat u Wervel meegenieten van dat belastingvoordeel.

Cover: Rode klaver werd ooit de koningin der voedergewassen genoemd

Contactpersonen

Basisgroepen

Vlaams-Brabant	Lus Mussche	016/53 26 95	lusmussche@skynet.be
Oost- en West-Vlaanderen	Mieke Roelens	09/380 48 10	mieke.roelens@telenet.be
Antwerpen	Cis Van Eyndhoven	03/664 55 02	m.vaneyndhoven@telenet.be
Limburg	Frans Beckers	089/61 17 62	frans.beckers@zutendaal.be
Brussel	Jonas Van Reusel	0497/43 68 83	jonas.vanreusel@gmail.com

Thema's en campagnes

landbouwbeleid & grond	Bavo Verwimp	014/26 77 34	bavo.verwimp@skynet.be
energiegewassen	Jasper Wouters		jasperwouters2000@hotmail.com
agroforestry	Jeroen Watté	02/ 203 60 29	jeroen@wervel.be
'Denk globaal, eet lokaal'			
& korte keten	Katrien Van Oost	02/203 60 29	katrien@wervel.be
zaadautonomie & gentehnologie	Louis De Bruyn	015/3303 53	louis.debruyne@pandora.be
soja	Frederik Claerbout	02/203 60 29	frederik@wervel.be
lokale eiwitvoorziening	Patrick De Ceuster	02/203 60 29	patrick@wervel.be
elektronische voedselkrant	Leen Maes	0476 22 38 69	leenmaes81@hotmail.com
	Dirk Janssen	0486 23 40 27	dirk.janssen1980@gmail.com
WTO & voedselsoevereiniteit	Luc Vankrunkelsven	02/203 60 29	luc@wervel.be
Diversiteit	Patrick De Ceuster	02/203 60 29	patrick@wervel.be

Hoe bio is Wervel?

'Wervel ? Dat is toch voor den bio ?' Neen, dat is een misverstand. En er zijn allicht verschillende redenen voor dat misverstand, die allemaal te herleiden zijn tot 'perceptie'. We waren en blijven in eerste instantie opkomen voor een rechtvaardige landbouw: rechtvaardig voor de boeren. En we hebben daar altijd onmiddellijk aan toegevoegd: ook voor een verantwoorde landbouw. Daarmee bedoelden we eerst en vooral ecologisch verantwoorde landbouw. En zo kom je natuurlijk tamelijk vlug uit bij een organische, ecologische, 'duurzame' landbouw en bij wat we in Vlaanderen 'biologische landbouw' zijn gaan noemen.

We zijn dus zeker niet tegen biologische landbouw, maar die teeltwijze is niet ons uitgangspunt. Als die ooit een eindpunt wordt, zo veel te beter.

In deze junimaand maken we weer de Bioweek mee, waarin de Vlaamse overheid en de bio-sector onder leiding van Bioforum de handen in elkaar slaan om consumenten en producenten warm te maken voor bio. Maar wat blijkt? De consumenten (de 'vraagzijde') staan al verder dan de producenten (de 'aanbodzijde'). Met het gevolg dat we bioproducten invoeren uit nabije en verre landen. Volledigheidshalve moeten we daaraan wel toevoegen dat ook onze bioboeren op die manier al eens een graantje meepikken op een voordelige buitenlandse markt. Wegen die bijkomende voedselkilometers op tegen 'het goede doel' van den bio?

Als de markt voor bio open staat, hoe kunnen we dan meer gangbare boeren aanzetten om over te schakelen? Wervel heeft wel een paar opstapjes.

Met de steun van de Vlaamse Overheid hebben we twee onderzoeks- en actieprojecten lopen die niet direct op ecologische teelt zijn gericht, maar die er als vanzelf toe leiden.

- In het project *agroforestry* gaan we na hoe bomen en struiken/houtgewassen in de landbouw te integreren zijn, niet alleen in de akkerbouw, maar ook in de veeteelt en de tuinbouw en zelfs in de fruitteelt, naast de fruitdragende bomen. Daardoor ontstaat een meer gevarieerd biotoop dat bijvoorbeeld het bodemleven bevordert en nuttige vogels en insecten lokt als bescherming tegen hun schadelijke soortgenoten..

- In het project *verder dan de soja* zijn we op zoek naar gewassen die niet alleen even waardevolle eiwitten aanreiken, maar bovendien nog meer voederbestanddelen en – als het even kan – ook nog voedsel, energiestoffen en bouwmaterialen. Zo kan kemp op een eenvoudige manier het gebruik van landbouwchemicaliën sterk terugdringen, ook op het gangbare bedrijf. Kemp heeft geen behoefte aan herbiciden of pesticiden en is zelfs heel gevoelig voor overwaaiende bestrijdingsmiddelen. Bovendien wordt de bodem aangerijkt met organische stof. Eén van de belangrijkste drempels waar omschakelende bedrijven mee kampen is het lage gehalte aan organisch materiaal in onze Vlaamse bodems. Een bodem met 10% organisch materiaal produceert veel gezondere en sterkere gewassen die geen nood hebben aan 'gewasbeschermingsmiddelen'. We zitten onder meer op het spoor van kemp, amarant, lupine, hutentut, ... En wat blijkt? Die gewassen zijn robuust, ze bedekken goed de bodem en het zijn efficiënte eiwitteelten. Met andere woorden: mits we grondbewerking, teeltwisseling en mengteelt goed plannen, worden chemische mest- en andere stoffen overbodig en ontwikkelt het bacterieel leven zich.

Met agroforestry en lokale eiwitteelten ben je omgeschakeld naar bio voor je eraan denkt de erkenning aan te vragen.

De redactie

Voedselcrisis? VN-rapport vraagt radicale wijziging van landbouwpraktijk en beleid

Goed nieuws geen nieuws ?

De laatste weken spuien de media massaal van berichten over de voedselcrisis. In tal van landen breken opstanden uit door gestegen voedselprijzen. Voor boeren hier die veel inputs moeten aankopen, zoals varkenshouders, ziet het er ook niet goed uit; voor akkerbouwers dan weer wel. Velen hebben hun analyse annex verklaringen klaar: de doorbraak van agrobrandstoffen, de toenemende vraag naar vlees vanuit Azië, de hoge olieprijs, speculatie door beleggers die door de banken gefrustreerd werden. Allerlei factoren, die de ontwikkeling in de hand zouden werken.

Maar in deze tijden van ongeëvenaarde persaandacht voor de voedselproblematiek kwam een VN-rapport zo goed als niet in het nieuws. Het ging om het nochtans potentieel revolutionaire wetenschappelijke rapport over de internationale landbouwonwikkeling: *International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development* (IAASTD). Dat werk mogen we om verschillende redenen historisch noemen, zoals het vergelijkbare *Millennium Ecosystem Assessment* van de VN, dat de toestand van het milieu beschrijft. Dat verraden trouwens de koppen in de media die wel aandacht schonken aan het rapport: *Towards a New and Improved Green Revolution* (IPS/ Inter Press Service); *Global Food System 'Must Change'* (BBC); *Des experts appellent à repenser l'agriculture de demain* (Le Monde); *U.N. Panel Urges Changes to Feed Poor While Saving Environment* (New York Times); *Rethinking Food Crisis Solutions* (Al Jazeera). Of iets dramatischer, niet toevallig uit het Zuiden: *UN scientists say industrial agriculture has failed* (The East African); *World Must Reform Agriculture Now Or Face Dire Crisis* (Inquirer Philippines).

Het is alvast goed dat een gezaghebbende bron bevestigt dat voortdoen zoals we bezig zijn 'geen optie' is, omdat we ons menselijk en natuurlijk kapitaal opsouperen. Maar het goede nieuws aan deze studie is vooral dat het een hele reeks wetenschappelijk onderbouwde oplossingen voorstelt voor de huidige problemen. In plaats van met één eindoplossing te volstaan, zoals "ggo's zijn nodig om de wereld te voeden", breekt het rapport een lans voor een veelheid aan werkbare alternatieven. Veel oplossingen die worden voorgesteld, zijn bij – en door – ngo's al jaren bekend en hebben daarom misschien niet zoveel 'nieuwsaarde'. Maar nu worden ze vanuit de Verenigde Naties (en de 60 landen die het rapport goedkeurden) officieel als 'wetenschappelijk' bekrachtigd. Verschillende ngo's die in het proces betrokken werden, hebben dus ook lovende woorden voor de conclusies.

Holistisch, transparant en inclusief

De laatste drie jaar werkten meer dan 400 wetenschappers eraan vanuit een multidisciplinaire aanpak en met participatie van verschillende actoren (overheden, middenveld, privé-sectoren wetenschappelijke instellingen). De studie werd trouwens gefinancierd door o.a. FAO, GEF, UNDP, UNEP, UNESCO, WHO en de Wereldbank. Anders dan vele voorgaande rapporten die door één instituut of één belangengroep werden opgesteld, is dit resultaat dus in overleg tot stand gekomen: alle actoren werden betrokken bij het aanduiden van de deelnemende wetenschappers. Zo hoopten de opdrachtgevers te vermijden dat het rapport nadien als eenzijdig zou worden bestempeld door een of andere belangengroep. Het proces dat leidde tot de conclusies was bovendien volledig transparant, wat helaas ook niet kan gezegd worden van andere landbouwrapporten en -handelsverdragen die achter gesloten deuren tot stand komen.

Een multifunctionele en 'ingebedde' landbouw

De multifunctionaliteit van landbouw is een uitgangspunt van het IAASTD. Landbouw produceert immers niet alleen grondstoffen zoals voedsel, voeder, vezels, brandstoffen, medicijnen en sierplanten, maar ook meerwaarde zoals milieudiensten, sociale zekerheid, landschappen en cultureel erfgoed. Tot nog toe was landbouw het terrein van professionele landbouwkundigen, die vooral focusten op verhoogde productiviteit. Door dit rapport ontstaat een brede kijk die rekening houdt met productie, maatschappij en milieu.

Volgens Achim Steiner van UNEP komt de landbouw 'steeds dichterbij de grenzen van haar mogelijkheden': grond en water zijn niet oneindig beschikbaar, de bodemvruchtbaarheid neemt af, de impact op het milieu wordt groter.

Steiner: 'De moderne industriële landbouw wijt die impact niet aan zichzelf, maar ondertussen ondermijnt de afname van ecosysteemdiensten wel de fundamenteën van de landbouw. Als de moderne landbouw blijft focussen op maximale productie en minimale kosten, dan belandt ze over 20-30 jaar in een grote crisis. Er is collectieve onwetendheid over de interactie tussen landbouw en de natuurlijke systemen. Dat moet veranderen.'

'Totaal ander' onderzoek: een paradigmashift !

Het landbouwonderzoek in de Verenigde Staten en in Europa wordt serieus op de korrel genomen: het is te veel op de korte termijn gericht, wat de efficiëntie niet ten goede komt. Een overgroot deel van onderzoek gebeurt in opdracht van bedrijven. Die bepalen in welke richting het onderzoek

wordt gestuurd. Uiteraard is de belangrijkste drijfveer daarbij de winstmaximalisatie voor de aandeelhouders, niet duurzaamheid. Rony Swennen, voorzitter van de Dienst Externe Relaties van de Leuvense Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen, beaamde in 2005 al in een gesprek met Wervel dat het schoentje inderdaad op dat vlak knelt. Misschien is dat de reden waarom onze landbouwfaculteiten nog niet publiek reageerden op het rapport. Een paradigmashift vergt natuurlijk tijd. We hoeven maar aan Galileï te denken.

De onderzoekers dringen aan op meer ecologie in de landbouwwetenschappen en op een andere focus van het onderzoek: agro-ecologie moet het uitgangspunt worden, en bij veredeling moeten boeren meer betrokken worden. Er heerst een gevaar voor een te grote nadruk op moderne biotechnologie, aldus het IAASTD. Als daardoor ander landbouwkundig onderzoek onvoldoende wordt ondersteund, kunnen onderwijs en trainingsprogramma's drastisch wijzigen. Dat zou leiden tot een daling van het aantal professionele onderzoekers in belangrijke takken van de landbouwwetenschap.

Multinationals en transparantie

Monsanto (zie filmbespreking *Le monde selon Monsanto* elders in deze krant), Syngenta en BASF waren oorspronkelijk mee betrokken in het project en kozen dus mee de wetenschappers die het rapport zouden maken. Toch ondersteunen ze de eindtekst niet, omdat er risico's van ggo's in aangekaart worden op economisch, milieu- en gezondheidsvlak. Er wordt o.a. gesteld dat het niet zeker is dat ggo's de opbrengst doen stijgen, dat er problemen zijn door patenten en dat ggo's bij gebruik in het Zuiden eigendom kunnen concentreren in de handen van enkele multinationals. Dat klonk waarschijnlijk te weinig als reclameboodschap voor

Croplife International, een consortium van ggo-bedrijven. Dus noemden zij het rapport gemakshalve 'onevenwichtig'. Maar dat komt er nu eenmaal van als je op transparante en wetenschappelijke manier te werk gaat. Volgens sommigen was het meenemen van deze bedrijven in het IAASTD-proces contraproductief, omdat ze nu de schijn kunnen wekken dat het geen legitiem rapport meer is door er publiekelijk uit te stappen.

IAASTD-rapport pleit voor grotere transparantie in handelsakkoorden

'Hongeropstanden: logisch eindpunt van rampzalige economische en politieke keuzes', luidt een recent persbericht van Confédération Paysanne.

Op de vraag vanwaar de huidige voedselcrisis in India komt, antwoordt ook Vandana Shiva: 'Die heeft alles te maken met de beleidsopties die in het verleden zijn genomen. Een aantal jaren geleden heeft onze regering de markt geopend voor import van tarwe. India heeft nooit een tekort gehad aan tarwe, maar toch besliste de regering om te importeren, vooral omdat de Amerikaanse regering de Indische regering aanpode om de grenzen te openen. Concreet betekent dat vandaag dat de regering de Indiase boeren 10.000 roepies betaalt per ton tarwe. De *private traders* betalen net iets meer: 11.000 roepies. Die *traders* verkopen nadien hun voorraden door aan Cargill. Die speculeert daarmee, om de prijs te laten stijgen. Uiteindelijk importeert de regering tarwe van Cargill tegen 16.000 roepies.'

Aanbevolen beleidsopties

Zonder aanspraak op volledigheid, vermelden we een lijstje van beleidsopties die het IAASTD-rapport vooropstelt:

- werken met traditionele zaden,
- de afstand tussen consument en producent verkleinen (Denk globaal, eet lokaal!),
- subsidies wegwerken die grondstoffen-

- verbruik verhogen,
- externaliteiten belasten,
- markten en verloningen ontwikkelen voor milieudiensten,
- in het post-2012-klimaatakkoord betalen voor koolstoffixatie in de landbouw,
- geïntegreerde bestrijdingsmethoden en organische meststoffen meer aanmoedigen
- en de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen afbouwen.

Het huidige systeem van eigendomsrecht voor land, bodem en water, gaat er niet van uit dat die hulpbronnen eigenlijk gemeenschappelijk eigendom zijn, of het erfgoed vormen waarvan het menselijk leven afhangt. Hier ligt volgens het rapport dan ook een grote uitdaging voor het beleid.

Het komt er dus op aan beleidsinstrumenten te ontwikkelen die de huidige milieu- en sociale externaliteiten van de landbouwproductie internaliseren en het verschaffen van agromilieudiensten belonen. Dat kan onder andere door financiële stimuli voor landbouwpraktijken die het gebruik van schadelijke inputs doen dalen, of voor technieken met lage koolstofemissies of zelfs koolstofvastlegging zoals met agroforestry. Dat daar nood aan is, wordt niet betwijfeld, temeer daar verwacht wordt dat de klimaatverandering een nieuwe kijk op waterbeheer vergt. De neerslagpatronen zullen extremer worden, met meer evapotranspiratie overal. Agro-ecologie, agroforestry, minder stikstofinput, en beter verteerbare voeders worden ook als goede opties genoemd.

Wervel betreurt dan ook dat dit rapport zo 'luidop wordt doodgezegen'.

Jeroen Watté

In VODO-verband (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling) deed Wervel de laatste weken mee het nodige lobbywerk. Zo was er op 28 mei een ronde tafel met de Belgische delegatie voor de speciale FAO-voedseltop op 3-5 juni in Rome. Een gezamenlijk document werd opgesteld dat je op de Wervelsite kan vinden.

We geven hier alleen de aanhef van de gezamenlijke visietekst:

Boeren, landen en regio's moeten het recht en de kansen krijgen om hun landbouw in eigen handen te nemen.

Het is een mythe dat de exportgerichte industriële landbouw nodig is om de wereld te kunnen voeden.

De hele voedselketen, van de boer tot de supermarkt, moet eerlijk en duurzaam zijn. Boeren hebben recht op voldoende zeggingschap en inkomen.

Consumenten in het Noorden moeten worden aangezet tot een meer duurzaam consumptiegedrag.

Wervel reis 2008

11-15 juli 2008

Deelnameprijs: 350 euro. Voor de laagste inkomens is er een solidariteitskas.

Meer info en inschrijvingen: patrick@wervel.be

Bus bijna volzet!

Nieuwe ontwikkelingen in de akkerbouw

Wervel is ervan overtuigd dat onze landbouw efficiënter kan omspringen met grond, water en energie. Op zoek naar teelttechnieken die meer productie halen van één perceel, die de bodem verbeteren en die minder arbeid of energie vergen, voert Wervel je daarom mee naar Zuid-Duitsland. Je ontmoet er pionierlandbouwers met teelten en teelttechnieken die vandaag nog weinig bekend zijn in Vlaanderen, maar morgen gangmaker zullen zijn in de landbouw.

De ontdekkingstocht loopt langs Schwanau (tussen de Rijn en het Zwarte Woud), over Malsch en Pfaffenhofen (ten noorden van München) tot in Straubing aan de Donau.

Het programma:

vrijdag 11 juli

7 uur vertrek met de bus nabij het station van Antwerpen-Berchem;

8 uur vertrek met de bus nabij het station van Leuven

14u00 bedrijfsbezoek familiebedrijf Wenz te Schwanau

Op dit biodynamisch bedrijf maken we kennis met mengteelten van o.a. huttenhut en winterstarwe. Door het direct inzaaien van spelt in klaver of maïs in winterveldbonen heeft de landbouwer voldoende aan 4uur arbeid en 50 liter diesel per hectare!

Overnachting in het Schloss Ortenberg

zaterdag 12 juli

10 uur bedrijfsbezoek te Malsch

Kempteelt vindt stilaan ook in Vlaanderen ingang. We bezoeken een Duitse teler die al jaren ervaring heeft met cannabis, niet voor recreatief gebruik, maar voor waardevolle ecologische producten. Met een beetje geluk proeven we er kemproomijs: rijk aan gamma-linolinezuur, maar zonder THC.

14uur bedrijfsbezoek Krämerbräu te Pfaffenhofen

Krämerbräu bedrijft mengteelt op grote schaal. Gerst en vlas worden samen gezaaid en na de oogst weer gescheiden. Er wordt op het bedrijf altijd wel weer iets nieuws uitgeteeld. Krämerbräu is op het vlak van mengteelten in de praktijk dan ook een echte trendsetter.

19 uur napraten met Duitse akkerbouwers
overnachting nabij München

zondag 13 juli

toeristische uitstap

avondmaaltijd in een typisch Beiers restaurant

overnachting in de jeugherberg van Straubing

maandag 14 juli

10 uur bezoek onderzoeksinstituut TFZ in Straubing.

Het Technologie- und Förderzentrum heeft rond energiegewassen zeer veel expertise in huis. Dit jaar wordt er geëxperimenteerd met een wel heel bijzondere mengteelt: maïs-amarant-zonnebloem in navrucht.

17 uur bedrijfsbezoek Brauhaus 'Graf Zeppelin' in Bad-Homburg

Met eigen gerst en koolzaad voorziet deze boer zijn brouwerij van mout en energie. De twee teelten kunnen binnen 1 jaar afzonderlijk geteeld worden.

avondmaaltijd op de boerderij
overnachting jeugherberg Bad-Homburg

dinsdag 15 juli

11 uur bedrijfsbezoek te Keulen

Onderweg naar huis toont een landbouwer ons hoe hij op zijn bedrijf werkt met wind- en zonne-energie. Hij doet aan zaadgoedvermeerdering en heeft een eigen oliepers.

19 uur aankomst te Leuven

Dat is graan waard

Roos Masson (48) runt samen met haar man een familieboerderij in Lo-Reninge, een gemengd bedrijf met melkvee, varkens, akkerbouw en fruitteelt. Met een tijdloze tekst over het boerenleven, die ze schreef anno 1997, won ze de literaire wedstrijd "Boerinnen in Zicht".

"Het is een mooie zonnige zomeravond; ik installeer mij comfortabel onder de pruimenboom, met een drankje, en met eindelijk eens pen en papier, want de wedstrijd "Boerinnen in zicht" loopt naar zijn einde toe.

Naast mij begint ondertussen de melkmachine te ronken, en ik zie hoe de koeien ver in de weide op dit geluid reageren: ze reppen zich naar de stal, gehaast, sommige als een paard in galop, gehaast in de (ijdele) hoop het krachtvoer van de anderen te kunnen inpikken, gehaast ook om van hun strakgespannen uiers af te geraken. Ik weet precies hoe ze dan ruiken: naar vers gras, naar zon en zweet, naar romige melk ook. Maar vanavond is dat mijn zorg niet, ik ben niet van corvee. Alleen straks twee kleine kalfjes hun biestmelk voeren, dat is ten alle tijde mijn werk, daar heb je veel geduld voor nodig en ik hou de illusie dat alleen een vrouwenhand daar geschikt voor is.

Als in een wervelwind stuiven plots drie kinderen naast me heen, de hond er ook nog enthousiast blaffend achteraan natuurlijk. Het is vakantie, en we hebben een logeetje uit de grootstad. Het kind heeft thuis een vakantieprogramma waar de onzen maar kunnen van dromen: speelplein, cinema, pretpark, computerspelletjes. Toch gaat hier voor hem de wereld open; hier bouwen ze een vlot voor op de vijver, zwemmen met de kikkervisjes tussen hun tenen, graven gangen in het stro, rijden tot 's avonds laat zelf aangelegde "mountainbike parcours" op de tarwestoppels. Als ze met hun "bikes" (zeg tegenwoordig nooit zomaar "fiets" tegen een bike) rondjes beginnen draaien rond mijn zitplekje verhuis ik naar binnen: ik wil rust, ik wil eindelijk eens wat schrijven. Maar mijn gedachten trekken er weer op uit, ze zijn niet binnen te houden.

De tarweoogst is net achter de rug en alles ruikt hier nog naar vers stro. Mooi vind ik dat:

hoe plots 's avonds laat bij onze buurman, die loonwerker is, de machines beginnen draaien. We horen kloppen en boren, de diesellucht hangt 's morgens nog in de lucht. Dat is het begin van de koorts. De pikdorsers worden in gereedheid gebracht. En net als in het voorjaar voel je, zie je en hoor je hoe geleidelijk bij iedereen de koorts stijgt. Er worden stalen genomen van het graan, de tractoren worden nagekeken, afspraken gemaakt voor de levering van het graan en de loods worden geruimd voor het binnenhalen van het stro.

En dan ineens zijn ze er: overal pikdorsers, tot diep in de nacht, de rijpe aren binnenmalend, en gul en geel het graan uitspuwend. Het graan, ooit symbool voor brood, leven, overvloed. Nu een dumpingproduct op de wereldmarkt, voor de boer eigenlijk geen cent meer waard, en de band met brood en leven is ook niet meer wat hij was. Toch wil ik dit beeld graag vasthouden: de graanoogst als kroon op het werk, de gedrevenheid, de wil om goed en veel graan te kunnen oogsten, alsof dat nu nog van belang zou zijn. 's Nachts doorwerken, in plakkerig hete en stoffige zomerlucht, de mannen grauw van zoveel stof en zweet en, naarmate de uren verstrijken, ook van vermoeidheid. Maar dan, bij het krieken van de dag, als de lucht vochtig wordt, vallen de motoren stil, zijn de graankarren gevuld en komen de mannen eindelijk in bed. Maar nooit zonder eerst een bilan op te maken en ik slaap niet rustig zolang ik het resultaat niet ken. Want al ben ik niet bij het pikdorsen aanwezig, je gedachten zijn er toch. Alleen het technische resultaat willen we nog kennen. Hoeveel kilo's graan? Van welke kwaliteit? Alleen technisch valt immers nog eer te rapen. Financieel is zelfs de beste tarwe nog een flop. Maar dan sluiten we eventjes halsstarrig de ogen, eventjes doen we alsof een goede tarweoogst nog "een rijke graanschuur" betekent.

Het is een beeld uit mijn jeugd, uit mijn kindertijd eigenlijk, toen graan nog belangrijk was, toen er nog wafels werden gebakken omdat de oogst binnen was, toen stro binnenhalen een enorme karwei was waar iedereen bij hielp: mannen, vrouwen, kinderen en burens.

Hoe anders is dit nu. Graan is van alle symboliek en alle waarde ontdaan, en behalve machines zie je geen kat meer op de velden. Slechts man en vrouw, altijd alleen, elk met een tractor, en op één, hooguit twee dagen ligt alle stro opgetast.

Ik weet niet welk beeld mijn kinderen zullen meedragen van hun jeugd op een boerderij. Hoe graag zou ik hen meegeven wat ik er zelf in vind: de rust die voortvloeit uit de gestage opvolging van de seizoenen, de zekerheid dat na het zaaien het maaien komt, dat de natuur zichzelf wel reguleert, dat ze geeft en neemt maar altijd weer zelf een evenwicht zoekt. Tegen de achtergrond van een hectische, bijna dolgedraaide maatschappij is dit een ware oase. En hoe sterk de ontwaarding van alles wat wij produceren nu ook is: graag zou ik mijn kinderen deze rust meegeven: dat je hier deelneemt aan een veel groter systeem, met zijn eigen betrouwbare en eeuwenoude wetmatigheden, dat je hier met iets wezenlijks bezig bent. Alle dwalingen van wereldmarktfanaten ten spijt: voedsel is leven. Graan, melk, vlees, suiker, groenten en fruit. Dat is leven.

Wie hieraan zijn steentje bijdraagt, kent tenminste deze voldoening: dat wat hij doet, een werkelijke, intrinsieke waarde heeft.

Er komt beslist een tijd dat de samenleving deze waarde opnieuw ontdekt, dat iedereen deze periode in de geschiedenis, waarin landbouwproducten wereldwijd gedegradeerd worden tot handelswaar, met schaamte klasseert als een jammerlijke vergissing.

Er komt beslist een tijd waarin je als boer of boerin de voldoening in je werk niet uitsluitend meer moet putten uit je eigen geloof in wat je doet, maar ook uit maatschappelijke waardering en economisch perspectief. Alleen: ik hou mijn hart vast wanneer die tijd komt, en na welke prijs. Licht dit nog in de toekomst van mijn kinderen?"

Maar door en blind voor onze eigen vragen, drinken we vanavond een glas op onze geslaagde tarweoogst, en morgen haal ik het wafelijzer boven. Van goed gekoesterde herinneringen en persoonlijk geluk kun je tenslotte ook een hele tijd leven.

1997 was het, toen ik dit stukje schreef. Nu, nauwelijks een decennium later, lijkt het alsof de boerenwereld tweemaal helemaal ondersteboven werd gehaald. Graan is nu weer 'hot', elke dag lees je over stijgende prijzen, voedselcrisissen, de nood aan meer productie. Je hebt er als boer/boerin toch zo'n beetje het perplexe gevoel van: 'Ik stond er bij en ik keek ernaar'.

Op 10 jaar tijd maakten we mee dat dé basis van elke gezonde landbouw, namelijk het graan, van een gewaardeerde en rendabele teelt gedegradeerd werd tot een teelt zonder toekomst en zonder waarde: een dumpingproduct, iets om de hele wereld mee rond te zeulen, om hier en daar wat als gesubsidieerde voedselhulp rond te strooien. En even snel maken we weer mee dat de vrijmarktlogica begint te werken: dat boeren die waardeloze teelt verlaten, dat er schaarste ontstaat, én dat de prijzen

aantrekken. Merkwaardig om te zien hoe de grote promotoren van het vrijemarktdenken, die 10 jaar geleden de kaart van de volledige liberalisering trokken, nu ineens gaan pleiten voor omkadering, maatregelen, beleid...

Rondom ons is die razendsnelle evolutie zichtbaar in de concrete bedrijfsvoering op de boerderijen. Als graan geen waarde meer heeft, dan wordt hier in Vlaanderen versneld de kaart van de intensivering getrokken: een explosie in de varkenshouderij, een boost van de intensieve tuinbouwteelten, en al wie de trein van de intensivering mist (of er niet op wil), die vliegt eruit en kan zijn/haar boerderij maar beter verkopen aan de meest biedende. Tel ze maar, de boerderijgebouwen die op korte tijd tot halve kastelen zijn verbouwd, met een dure afsluiting, twee paarden en een ezel in de weide...

En dan de energiegewassen. Eerst schoorvoetend en met veel reserves door de boeren onthaald. 'Wat? Moet dat nu? Zijn wij geen voedselproducenten? Is het niet onze taak monden te voeden, eerder dan benzinetanks te vullen? En wordt dat mooie graan dan alleen maar een fabrieksgrondstof?' Maar we moesten natuurlijk niet emotioneel doen: business is business – en de overheid zou het op alle mogelijke manieren 'ondersteunen'.

Nog geen vijf jaar later horen we op alle niveaus, van Vlaanderen tot Europa, politici 'ethische bezwaren' uiten tegen de energiegewassen. Toe maar: ethische bezwaren? Waar waren de ethische bezwaren toen de basis van onder de landbouw werd weggehaald? Waar waren de ethische

bezwaren toen we als gevolg daarvan volop gingen intensiveren en industrialiseren? Toen we onze leefomgeving (het milieu, weet je wel) onder druk gingen zetten door zo intensief te produceren? Toen we volop Oost-Europese arbeidskrachten gingen inzetten in de grote industriële varkenshouderijen en in de tuinbouw? Hoeveel jonge boerenzoons uit Polen en Oekraïne zoeken hier een inkomen, terwijl zij toch uit de grote akkerbouwlanden komen? Begrijp me niet verkeerd: ik druk ze aan mijn hart, deze boerenzoons. Maar horen zij niet thuis te zijn, op hun eigen boerderij, verenigd met hun jonge vrouw en hun kleine kinderen? Heeft niemand ethische bezwaren bij dit fenomeen?

Voorwaar, van zoveel langetermijnvisie bij onze beleidsmakers, daar zijn wij als mensen uit de praktijk wel even stil van...

Tien jaar geleden schreef ik: 'Er komt beslist een tijd dat iedereen deze periode in de geschiedenis, waarin landbouwproducten wereldwijd gedegradeerd worden tot handelswaar, met schaamte klasseert als een jammerlijke vergissing.' Misschien zijn we daar nu al beland, veel sneller dan ik had durven dromen: de natuur laat niet met zich sullen, er zijn evenwichten die moeten worden gerespecteerd, er kan geen piramide worden gebouwd als de fundamenteën niet stevig zijn. Geen welvaart zonder voedsel, geen voedsel zonder graan.

Elke boer/boerin weet dat, heeft dat altijd geweten. Nu de rest nog...

Roos Masson

aankondiging

woensdag 17 september 2008: studiedag rond hennep en biobrandstoffen in relatie tot duurzaam bouwen

Voorlopig programma:

Voormiddag hennep

VIBE: overzicht van landbouwgrondstoffen gebruikt in de bouw, welke producten, hoe groot is de markt, waar in Europa zit dit al? Wervel: hennep en duurzame landbouw.

Namiddag biobrandstoffen

VIBE: nut van bvb. pelletkachels of biobrandstoffen in het algemeen?

Vb. micro-warmtekoppeling met plantaardige olie.

Wervel: plaats van energiegewassen in duurzame landbouw

Definitief programma en meer info volgen op www.wervel.be

Franse vakorganisatie over agroforestry: "Wij geloven erin!"

Op 21 mei werd in Parijs een nationale agroforestry-conferentie gehouden. Het werk van de afgelopen twee jaar werd voorgesteld: een aantal belangrijke stappen werden gezet. Zo werd de agromilieubalans verder bestudeerd. Daaruit blijkt dat er een belangrijk potentieel bestaat om stikstofproblemen aan te pakken en blijvend koolstof vast te leggen in agroforestrysystemen, hoewel dit laatste sterk afhankelijk is van de bodemtextuur. Meer studiewerk over biodiversiteit (meer bepaald functionele biodiversiteit: nuttige beestjes!) klinkt veelbelovend. Er werd ook software ontwikkeld die toelaat om verschillende agroforestryscenario's te vergelijken met elkaar. Dit zal landbouwers toelaten om zelf op maat van hun bedrijf verschillende opties uit te testen en de rendementen in te schatten. Boeren kunnen zo ook het verschil bekijken met vergelijkbare monoculturen. Op gebied van communicatie werd er sterke vooruitgang geboekt: een nieuw boek "Agroforesterie: arbres et cultures" is klaar, alsook een 65-minuten durende documentairefilm die in avant-première werd voorgesteld. Later meer hierover. Wervel zal deze film in België verspreiden.

Interessant aan heel het gebeuren is dat het plaatsvond in de gebouwen van de *Assemblée Permanente des Chambres d'Agriculture* (APCA), de Franse landbouwkamer die de boerenvertegenwoordigt. Die Landbouwkamer wordt in Frankrijk democratisch verkozen door alle boeren. De voorzitter van de APCA, Luc Guyau, verzorgde de inleiding en het slotwoord. Hij was vroeger ook lang voorzitter van FNSEA, de belangrijkste landbouwwakbond in Frankrijk, en zijn steun voor agroforestry is volgens de experts cruciaal geweest om de positieve dynamiek rond 'agroforesterie' in Frankrijk mogelijk te maken. Wat volgt is zijn discours, omdat we hopen onze vakorganisaties in Vlaanderen ook warm te maken voor een proactieve aanpak van agroforestry.

Luc Guyau: "Wij geloven erin! Waarom? Omdat we als vakorganisatie representatief willen blijven moeten we antwoorden op de vragen, in de eerste plaats van landbouwers, maar ook van de maatschappij zelf. Agroforestry geeft inderdaad interessante antwoorden die de link maken tussen economische rentabiliteit enerzijds en landbouwkundige en ecologische bezorgdheden anderzijds. Het is dus onze taak om te begeleiden en te ontwikkelen. We geloven er ook in omdat het een belangrijk aspect is van duurzame landbouw, in het besef dat morgen uiteraard niet heel Frankrijk ineens aan agroforestry zal doen. We moeten agroforestry mee ondersteunen om een kritische drempel te overschrijden. Het is dan ook goed nieuws dat de landbouwkamers er nu al in 17 departementen in Frankrijk mee aan de slag gaan, m.a.w. iedereen heeft in zijn eigen streek nu al een mogelijkheid om er meer over te leren en het in de praktijk te zien. Bovendien geloven wij in agroforestry, omdat het een daad is van ontwikkeling. We hebben de laatste decennia in de landbouw sterke evoluties gekend. Vroeger lag de focus op het voeden van Europa. Nu we daarin geslaagd zijn, vraagt de maatschappij

ook andere zaken zoals landschappelijke waarde en een evenwichtig milieubeheer. De tijden veranderen. Dat is nu eenmaal wat de maatschappij van ons verwacht. En we moeten eerlijk toegeven dat we de laatste tijd wat zaken een beetje vergeten zijn: de relatie tussen de plant en zijn omgeving, de bodem, de landbouwkunde, onkruidbeheer, enzovoorts. Ik herinner me nog dat mijn vader vertelde over zijn buur die naar hem toe kwam om te vragen: weet jij welk product goed is tegen lieveheersbeestjes, want die zitten op mijn graan (Nvdr: de zaal barstte uit in lachen, deze pestpredatoren eten namelijk de bladluizen op en moeten dus helemaal niet bestreden, maar juist aangemoedigd worden). We moeten er niet van uitgaan dat we van de ene dag op de andere het roer 180° gaan omgooien, maar als we naar al die mensen kijken, die bezig zijn met alternatieven zoals bioteelten of biologische bestrijding, en we zien dat ze de gewasbescherming kunnen verminderen met 30, 40 of zelfs 50%, dan zijn dat belangrijke bijdragen. Als we er morgen kunnen voor zorgen dat het organisch stofgehalte kan verhogen, dan zou dat veel veranderen. Er zijn in het verleden veel fouten gemaakt. Agroforestry gaat dat niet allemaal oplossen, maar er zijn zeer interessante vooruitzichten en ik geloof er persoonlijk dus echt in. Het is zaak om dit in de voorlichting zoveel mogelijk op het terrein te verspreiden. Je kan het vergelijken met de steun van de landbouwkamers voor meer hagen in het landschap. Een paar jaar geleden was er veel geld nodig om dit te promoten, maar nu loopt dit vanzelf verder, eenmaal de kritische drempel is overschreden. Tot slot richt ik mij tot U, Mevrouw Madignier (Nvdr: Ministerie van Landbouw en Visserij), en wil ik u nog eens expliciet melden dat wij ten volle de vraag van de experts voor agroforestry-ondersteuning vanuit het beleid mee onderschrijven."

Jeroen Watté

"Agroforestry geeft interessante antwoorden die de link maken tussen economische rentabiliteit enerzijds en landbouwkundige en ecologische bezorgdheden anderzijds."

De herwonnen tuinen van Khajuraho

De Indian National Trust for Art and Cultural Heritage (Intach) gebruikt de restauratie van erfgoed als hefboom om de levenssituatie van de plaatselijke bevolking te verbeteren. In samenwerking met Intach nam Geert Robberechts, Leuvens kunsthistoricus, in 2004 het peterschap op zich van de restauratie van een uniek complex aan historische groente- en fruittuinen in de omgeving van Khajuraho. Johan D'hulster stelt zijn ervaring als bio-tuinder ter beschikking. Uit zijn reisverslag van januari-februari 2008 plukken we enkele stukken die ons met de neus op de 'droge' feiten drukken en gelukkig ook enkele 'groene' lichtpunten laten zien.

Al drie jaar op rij is er in de moessontijd nauwelijks regen gevallen. De aanblik van de verdorde velden, uitgedroogde rivierbeddingen en lege waterputten laat ons niet onberoerd. Maar het weerzien van onze vrienden van de vorige jaren maakt ons blij. Vergezeld door Uma en Baghawandas haasten we ons naar de boerderij van grootvader Bindu. Wat een heerlijke man toch, met zijn schaterlach die klinkt als een heldere fontein. Volgens grootvader kennen we elkaar van een vorig leven en dat wil ik graag geloven, zoals hij mij omhelst. Helaas kan hij, zoals zovelen, zijn boerderij niet in stand houden. Zijn velden liggen leeg en zelfs zijn omheinde groentepercelen liggen er zo goed als verlaten bij. We vragen ons af of we toch niet iets kunnen helpen redden, al was het maar een groenteperceel. We doen wat voorstellen om beschaduwende bomen te planten en de bodemvruchtbaarheid te verbeteren, zodat een minimale voortgang van

eigen voedselproductie gewaarborgd blijft. Als dan blijkt dat het groenteperceel niet helemaal zijn eigendom is, maar ook dat van zijn broer, verschuift onze aandacht naar het perceel achter zijn woonhuisje. Tot onze ontzetting zien we dat daar een steenbakkerij begonnen is. Dat betekent dat de vruchtbare bovenlaag van de grond weggehaald wordt en in vormen wordt gedroogd, en daarna – de bomen zijn al omgehakt – in een brandhoutoven gebakken worden tot bakstenen. Dit is het einde van wellicht generatie na generatie boeren. Je eigen grond verkopen als stenen om maar in leven te blijven. Het lijkt hopeloos. Uma vertaalt onze conversatie van het Engels naar het Hindi en zelfs met alle goede wil, gebeurt vertalen wel eens volgens de eigen vrije interpretatie. Ons 'we zullen je helpen' wordt dan vertaald als 'we zullen je geld geven'. Een gevaarlijk pad, omdat geld geven aan iemand in het openbaar, ook inhoudt commissies geven aan allen die erbij betrokken zijn.

Financiële steun is onze bedoeling niet, maar in de dramatiek van de situatie reageren we daar niet te uitdrukkelijk op, ook omdat ik zeker weet dat de diepte van de vriendschap – in het vorig leven – met grootvader Bindu zich niet zal laten vergiftigen door een vermeende belofte van geld. We beloven terug te komen.

Op het plein voor de Westelijke Khajuraho-tempelcomplexen, UNESCO-werelderfgoed van de allerhoogste klasse, waar de straatventers en riksja-fietsbestuurders de toeristen proberen te bewerken, worden we omringd door velen die ons nog herkennen van vorig jaar. Uiteindelijk zijn het allemaal boeren, die nu van ellende postkaarten en boekjes verkopen aan bussen vol Koreanen, Japanners en Amerikanen. Het gesprek mondt al snel uit op de schrijnende situatie van de landbouw en de techniek en prijzen van een putboring nodig door het schrijnende tekort aan water. Bijna niemand kan dat betalen.

's Namiddags trekken Dries en ik er alleen op uit naar Rajnagar om onze 'verloren tuinen van de maharadja' te inspecteren. We zien Pateriya ka Bagh nu al van ver liggen, door de restauratie van de ommuring en de nieuwe, verplaatste toegangspoort. Onze boomkwekerij oogt schitterend, dankzij een matige watergift van de boorput, en de goede zorgen van ons team. We zijn blij te zien dat er nieuwe composthoppen gemaakt zijn. Dat betekent dat onze impuls van vorig jaar zinvol was.

In Ram Bagh, godzijdank, is de oude vos er nog. Hoe leeg zijn velden ook zijn, zolang hij er is, is er hoop. Hij wil ons iets duidelijk maken, maar omdat we geen tolk mee hebben, verstaan we hem niet. Hij volgt ons, als we de archeologisch schitterende, maar lege waterput gaan bekijken. Op zijn aandringen nu, lopen we verder met hem mee naar een uithoek van zijn velden. Ongelofelijk wat we daar zien. Met man, vrouw en macht zijn ze een nieuwe waterput aan het graven met pikhouweel en schop. Met schalen en manden

op het hoofd wordt al het gruis eruit gesjouwd. Gezien de grootte van de kuil, vraag ik me af hoeveel maanden ze nodig zullen hebben voor ze het grondwaterpeil bereiken. Tenzij de oude vos misschien weet dat daar een ondiepe waterader te vinden is? Dries merkt op dat er op grote diepte bakstenen te zien zijn. Later vernemen we dat er in Ram Bagh vroeger zeven waterputten waren, waarvan er nu slechts twee overgebleven zijn. Eén van de oude putten wordt dus weer open gegraven. Wat een moed!

In alle andere tuinen, inmiddels dertien in het totaal, zien we min of meer hetzelfde beeld van een moeizame overlevingsstrijd met schrale resultaten. Ooit waren deze tuinen, onder impuls en door de macht van de Maharadja's, wellicht de plaatsen van zorg en vernieuwing waarnaar iedereen opkeek. Dat is nog te proeven in de tempeltjes, verblijfplaatsen, crematieplatforms, badhuizen, irrigatiekanalen, toegangspoorten en ommuring. Hoe verloederd en verwaarloosd ook, iedere tuin straalt grootsheid en een uniek karakter uit. We hopen dan ook door de restauratie die vroegere interactie met de omgeving weer op te wekken.

Na onze verkenning van de ruime streek, schatten we het percentage bewerkte landbouwoppervlakte op slechts 5%. Zo goed als alle velden liggen er dor en verlaten bij. Er is een opmerkelijke uitzondering. Op onze bezoeken bij Kushawaha- groentetelers is van die dramatische toestand nauwelijks iets te merken. Zelfs hun ondiepe waterputten zijn nog relatief goed gevuld met water. Je waant je in een paradijsje van groen en leven. We

zien er schitterende combinaties van fruit, groenten en kruiden. Hoe klein ook hun aantal en schaalgrootte, ze zijn voor ons het levend voorbeeld voor behoud van de hoop op een toekomst.

Dries vergezelt Baghawandas met de brommer naar zijn gehuwde zus die nu ergens achter in Rajnagar bij de schoonfamilie woont – want meisjes huwen vaak al op de leeftijd van 15 jaar. Ze gaan er samen de mogelijkheid bespreken om ook daar een composthoop op te zetten, op vraag van de schoonvader.

We zijn erin geslaagd om een samenwerkingsverband op te zetten met de Navdanya-beweging van Vandana Shiva. De Navdanyabeweging werkt over heel India en heeft diverse zaadbanken, verspreid over het land, waaruit boeren gratis zaad kunnen betrekken, op voorwaarde dat ze mee instaan voor de vermeerdering en hun bedrijf openstellen voor langzame maar duurzame vernieuwing. Door volgehouden inzet van Geert Robberechts en met de hulp van de generaal-majoor en onze Belgische ambassade te Delhi, hebben we nu een contract van samenwerking met de Navdanya, in de persoon van Swatantra Kumar. Hij is boer, hooggeschoold in filosofie, yoga en landelijke ontwikkeling. Hij beheert een zaadbank van de Navdanyabeweging in Chitrakoot, op 120 km van Khajuraho, en hij begeleidt omschakelende boeren naar duurzame ecologische landbouw. Via de nodige tussenpersonen weten we tenslotte Swatantra te bereiken en we nodigen hem uit voor een uitgebreid bezoek aan ons werk. Hij komt er aan met de bus, die onderweg

tweemaal moet worden gerepareerd. Het is nu de bedoeling dat hij ons werk ter plaatse overneemt en verder uitbouwt. Intach-België betaalt dan zijn loon en kosten aan de Navdanyabeweging. We stellen Swatantra drie werkterreinen voor: verdere begeleiding en ondersteuning van onze vriendenkring van lokale boeren, de voorbereiding van een nieuwe zaadbank in een van de tuinen en de aanplant van een mangoboombgaard in Pateriya ka Bagh.

We bezoeken met Swatantra de kushawahakaste en laten hem een aantal van de composthopen zien. In de boomkwekerij komt onze mangoboombgaard ter sprake. Swatantra stelt ons een *multicropping*-aanplant voor met mango, guave en papaja, en tussenin in een latere fase: groenteteelt.

Als we op het hoofdkwartier van Intach in New Delhi aankomen, brengt Mr Gupta, met militaire precisie – hij is generaal-majoor – onze ervaringen en bevindingen onder in een hiërarchische structuur, met duidelijke afspraken rond wie aan wie rapporteert.

India barst uit zijn voegen. Deze oude cultuur van verdraagzaamheid en spiritualiteit maakt nu de sprong naar economisch liberalisme. Een overwegend zeer jonge bevolking scheurt zich los uit tradities, familiebanden en kastensstelsel. Er speelt zich een razendsnelle verandering af in waarden, in de stad en op het platteland. Niemand weet hoe dat zal uitpakken, maar laten we vertrouwen op de wijsheid van India.

Alles is goed, als ik Swatantra, vlak voor het afscheid, uit het diepst van zijn hart hoor zeggen dat het een wonder is dat iemand van de andere kant van de wereld iets aan India komt terugbrengen wat ze zelf verloren zijn.

Johan D'hulster

Van INTACH België vzw, Vital Decosterstr 72, 3000 Leuven kun je lid worden door 50 euro te storten op rek 735-0083788-65. Je ontvangt halfjaarlijks een nieuwsbrief. Ook een kleine bijdrage is welkom voor zaadvaste rassen en handgereedschap die we bezorgen aan lokale boeren.

www.intach.be

Patatten met ajuinsaus

Ik weet niet of het omwille van het lopende 'internationaal jaar van de aardappel' (www.aardappel.be en www.aardappel2008.be) was, maar de afscheidnemende voorzitter van de Boerenbond, Noël Devisch, reageerde nogal giftig op een artikel in MO*. Het gewraakte artikel handelde over de niet geringe bijdrage van de (groeierende) vleesconsumptie in de klimaatopwarming. Verzuchting: 'Moeten we dan weer aardappelen met ajuinsaus gaan eten?! Of was het een zure oprisping bij het 11.11.11-beeld van de (Nederlandse) ui, gedumpt in een Afrikaan? Om te zwijgen.

Nu graanprijzen serieus de pan uitswingen, lijkt de aardappel niet alleen in onze contreien, maar ook in de zogenaamde ontwikkelingslanden een interessant en gezond alternatief te worden. De aardappel wordt weinig internationaal verhandeld en -in onze regio op 'koude grond' geteeld- scoort hij laag qua CO₂-uitstoot. De aardappel als drager van de slogan 'Denk globaal, eet lokaal'?

De ui ademt geschiedenis

Uit oude geschriften van 3000 voor Christus blijkt dat de ui voor het eerst in delen van Azië werd verbouwd. In deze periode kwam de ui voor in China en later ook in het oude India. De Soemeriërs zouden hem al vijf millennia geleden gegeten hebben. Vanuit India is de ui naar Griekenland en Egypte gebracht. In decoraties en hiërogliefen van piramides komt de ui veelvuldig voor. Piramidebouwers kregen uien als rantsoen. Aangenomen werd dat de ui de fysieke kracht bevorderde en ziekten hielp voorkomen. Uien werden ook in graftombes gelegd, als voedsel voor het volgende leven. Ze waren tegelijkertijd voedsel en medicijn tijdens de reis naar het hiernamaals. Ook zou de schil door de structuur gezien worden als een symbool van eeuwigheid.

Uien werden ook door Grieken en Romeinen gebruikt. Een deel van de markt in Athene werd zelfs *ta skoroda* genoemd, letterlijk 'knoflook', wat aangeeft dat *allium* deel uitmaakte van het dagelijkse leven. Zo vond keizer Nero dat zijn stem verbeterde nadat hij ui had gegeten. Na de introductie door de Romeinen in Europa werd de ui als groente snel populair. In de dertiende eeuw was er in Londen een levendige handel en werden er zelfs geïmporteerde uien verkocht. Vanaf dat moment neemt de ui in belang toe, zowel in Europa als daarbuiten.

En toch... Door zijn penetrante zwavelachtige aroma's, maar vooral ook door zijn winderige en tranentrekkende effecten, werd de ui plots beschouwd als voedselbron voor de armen. Een maatschappelijke degradatie, waar de ui eigenlijk nog altijd niet helemaal van hersteld is, hoewel onze bollebozenbol zich wel als vaste waarde in de volksgeneeskunde genesteld heeft.

De winderigheid is in het kader van de aardeopwarming niet zó interessant. Op alle andere vlakken scoort de ui hoog, tot zeer hoog. We moeten heus niet terug naar de 'aardappeleters' van Van Gogh, maar laat ons niet te lichtzinnig praten over 'patatten met ajuinsaus'.

Misschien kunnen de kampen van de Vlaamse jeugdbewegingen even stilstaan bij ons overdadig vleesgebruik. De lezing van www.sojaconnectie.be kan hen daarbij inspireren. Het jeugdwerknetwerk daagt jeugdgroepen uit om met hun meest originele kampgerecht mee te doen aan de wedstrijd 'koken op kamp', meer info op www.kokenopkamp.be. Zouden daar patatten met ajuinsaus mogen bij zijn?

Luc Vankrunkelsven

Le Monde selon Monsanto,

een documentaire van Marie-Monique Robin

Monsanto's website verklaart dat het bedrijf zich als doel stelt landbouwers wereldwijd te helpen om succesvol te zijn, gezonder voedsel voort te brengen, betere voeders en meer vezels, terwijl het hen ook helpt de impact van de landbouw op het milieu te laten dalen. Klinkt mooi, vond Marie-Monique Robin, een onderzoeksjournaliste die 3 jaar onderzoek deed rond het bedrijf. Roundup, de Monsanto- herbicide, is sinds 30 jaar het meest verkocht, maar ook in gentechnologie is het bedrijf wereldleider. Denk maar aan Roundup Ready-sojabonen. Sinds de oprichting in 1901 kende Monsanto ('Where chemistry works for you!') controverses rond onder andere Agent Orange, aspartaam, rBST-groeihormonen en PCB's. Ook met Roundup, dat eerst als 'bio-afbreekbaar' en 'milieuvriendelijk' werd verkocht, liep het mis: in 2007 werd Monsanto in Frankrijk veroordeeld wegens misleidende reclame. Eigen studies toonden aan dat slechts 2% van het product werd afgebroken na 28 dagen. Een professor die aantoonde dat Roundup

schadelijke invloed heeft op de celdeling, en dus een rol speelt bij de ontwikkeling van kanker, wou aan de alarmbel trekken, maar werd teruggedrukt omdat het de zaak van de ggo's zou schaden. Nog aanzienlijker (strategisch) impact had het voorstel tot ggo-reglementering van Michael Taylor. Hij was jarenlang advocaat voor Monsanto, maar werd plots aangesteld tot leidinggevend ambtenaar van de Food & Drug Administration in de VS (FDA): om zijn eigen tekst door te drukken. In '92 trad in de VS een ggo-wet in voege, die bepaalde dat ggo's worden behandeld net als de gewassen die door traditionele veredelings technieken bekomen worden. Met andere woorden: bijkomende proeven zijn overbodig. 'De basis voor dergelijke beslissingen is normaal op wetenschap gebaseerd, maar voor ggo's werd dit een politieke beslissing', aldus de ambtenaar in kwestie. Op die manier werd het principe van 'substantial equivalence' geboren, dat overal in de wereld werd overgenomen: er is geen verschil tussen ggo's en andere gewassen qua voedingssamenstelling.

Wetenschappers van de FDA toonden echter het tegendeel aan, zowel voor ggo's als voor melk afkomstig van koeien ingespoten met het rBST-hormoon. In Canada werden pogingen gedaan om ambtenaren van Volksgezondheid om te kopen. Verschillende ggo-kritische wetenschappers moesten ook al opstappen, wanneer ze informatie wilden publiceren die de belangen van de ggo-industrie zouden schaden. Eén van hen is Arpad Pusztai van het Rowett Institute (belangrijk voedselveiligheidslab in het Verenigd Koninkrijk), die na zijn onderzoek naar de negatieve effecten van transgene aardappelen bij ratten, samen met zijn onderzoeksteam moest opstappen nadat Downing Street serieuze druk had uitgeoefend op de universiteit. Hij verloor bij dat incident dan ook meteen zijn geloof

in de onafhankelijkheid van de wetenschap. Monsanto zou zelfs wetenschappelijke studies opgezet hebben met frauduleuze protocols. De 'genenpolitie' van Monsanto in de VS en de processen tegen boeren worden ook belicht. Tevens komt de schuldenlast bij boeren in Andra Pradesh (India) die Bt-katoen teelden in beeld: die leidde tot een ware zelfmoordepidemie. Monsanto kocht tussen '95 en '05 overal in de wereld meer dan 50 grote zaadbedrijven op, ook in India, waardoor het aanbod van traditioneel katoenzaad op de markt zeer beperkt was. Vandana Shiva verdenkt het bedrijf er dan ook van dat zij via het monopolie op zaad de controle over het voedsel willen verwerven. Er wordt even ingegaan op het gevaar van contaminatie door bestuiving: Ignacio Chapela, professor in Berkeley, toonde aan dat er ggo-besmetting was geweest in het extreem biodiverse oorsprongsgebied van maïs. Ook hij werd na een lastercampagne van Monsanto ontslagen. Ten slotte wordt het probleem van de monoculturen in Latijns-Amerika nog aangehaald, met de vergiftiging van landarbeiders en de plattelandsvlucht, die leidden tot een landbouw zonder boeren. Ook al biedt zij geen definitief antwoord wat betreft de ggo-kwestie, toch is deze documentaire absoluut een must-see.

De film (en het boek) kan aangekocht worden op www.arte.tv/monsanto. Het is ook beschikbaar op het kantoor op eenvoudig verzoek.

Jeroen Watté

Eco-bio

Braziliaanse president Lula da Silva enkele dagen te gast in Nederland

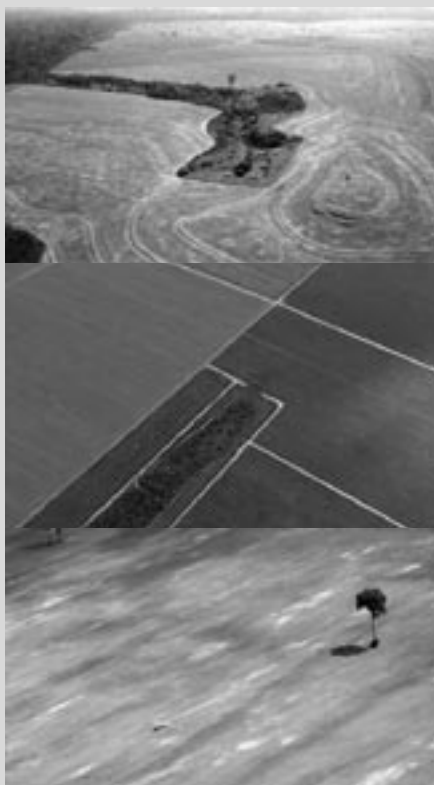
Nederland: een postzegel groot op de wereldkaart, maar één van de grootste landbouwexporteurs. Kaas, melkpoeder, kippenvlees, varkensvlees, bloemen.

Stilaan begint het door te dringen dat de uitvoer van dierlijke producten maar mogelijk is, dankzij de onbeschrijflijke sojastroom (grond, water, zon van elders) inwaarts - via Rotterdam. Hetzelfde Rotterdam dat schepen over de wereldzeeën stuurt met verwerkte producten. De meerwaarde blijft in het Polderland, mooi in de traditie van de eeuwenoude handelsgeest. Ondertussen is de moderne variant van de Oost-Indische Compagnie te vinden op Schiphol. Varkensvlees per vliegtuig naar Japan. Fantastisch.

De West-Indische compagnie was minder succesvol. Brazilië is nu eenmaal Indonesië niet. Drie eeuwen later komt een Braziliaanse president zijn 'bio-producten' verdedigen: **biocombustiveis**, biodiesel uit soja en ethanol uit suikerriet. Alsof hij de groeiende kritiek van NGO's, de milieubeweging, de presidenten Morales en Chavez wil pareren, doet hij een pathetische oproep aan zijn eigen landbouwminister. Hij vraagt niet alleen op energiegewassen in te zetten, maar om ook de productie van voedingsgewassen te stimuleren: rijst en bonen, melk, maniok, fruit. Niet alleen voor het eigen volk, maar ook voor de landen die deze basisproducten niet (meer) produceren.

Europees agrokapitaal in de tropen

Ik heb veel sympathie voor president Lula, maar gaat hij hier nu niet twee keer in de fout? (1) Midden in de internationale

voedselcrisis, met opkomende voedselrellen in bijna alle continenten, wil hij met zijn immense land voortrekker worden, zowel in *agrocombustiveis* als in voedselproducten.

Agrocombustivel (-veis)? Ja, de internationale boerenbeweging Via Campesina, milieu- en andere bewegingen beginnen bewust het woord 'bio' te veranderen in 'agro'. De nieuwe koorts van *biocombustiveis* gaat als een wervelwind over het platteland, verwoest de plaatselijke landbouwculturen, vergiftigt nog meer het water, doet de ontbossing versnellen, is één van de oorzaken van de huidige voedselcrisis met wereldwijde schaarste en met hoge prijzen.

'Agro', omdat deze 'nieuwe' ontwikkeling volledig in de lijn ligt van de *agronegócio*, de internationale agro-industrie, van de petroleummaatschappijen en van de banksector. ABN en Amro zijn prominent aanwezig in het beloofde land Brasil. De Europese suikerindustrie koopt aan de andere kant van de oceaan suikerfabrieken op en zet er momenteel tientallen ethanolfabrieken bij. 'Agro', omdat de nieuwe vernietiging volledig in de lijn ligt van wat zich al vijf eeuwen in Brazilië en in andere kolonies afspeelt: dode monoculturen, in dienst van het moederland, het buitenland.

Lula speelt er zelf op in. Tijdens zijn toespraak in Den Haag verwijst hij naar de Nederlandse aanwezigheid in Noordoost-Brazilië. De 'Gouden Eeuw'. Lula: 'Welnu, laat ons deze band weer aanhalen. Jullie, Nederlanders, lieten indertijd de slaven suikerriet planten, laat ons nu de ethanol via Rotterdam aan Europa aanbieden. Ondertussen zijn de afhankelijkheidsrelaties toch veranderd en kunnen wij, Brazilianen, er lekker aan verdienen.'

Toch mooi! Wat kunnen al die criticasters daar toch tegen hebben? Ja, zelfs de katholieke bisschoppen van Brazilië waarschuwen voor een tweede, grootschalige plattelandsvlucht. Zij zien nu al dezelfde perverse effecten van de nieuwe agrarische revolutie. Zoals in de jaren '60-'70 van de twintigste eeuw, met zijn zogenaamde 'Groene Revolutie', die 27 miljoen mensen van het platteland richting favela's in de grootsteden of richting Amazonegebied deed verhuizen.

Bisschoppen, blijf bij je altaar. Schoenmaker, blijf bij je leest.

Zwijn en auto vinden elkaar

Is dat geen leuk perspectief? Rotterdam, sinds 1962 de 'muil van het zwijn Europa'.

Anno 2008: 50 miljoen ton graanvervangers voor varkens, kippen, koeien, vissen. 37 miljoen ton ervan is soja, vooral sojameel voor het veevoer. 20 miljoen ton van die soja komt uit Brazilië.

Laten we nu éindelijk het verhaal eens compleet maken: Rotterdam, als 'tank van de 4x4 Europa'. De Nederlandse staatssecretaris voor Buitenlandse handel, Frank Heemsker, ziet het al helemaal zitten. Hij droomt van Rotterdam als 'ethanol-hub' voor de Europese Unie. Nieuwe gouden tijden breken aan. Op de kade zetten varkens en auto's een

rondedans in. Hand in hand. Ze ontmoeten elkaar in de wonderboom: sojameel voor de één, biodiesel voor de ander. Zo gaat er niets verloren.

'Exportroeping'?

De *caboclos* (2) in Maranhão zullen het geweten hebben. Hun typische cultuur en hun voedsellandbouw worden de laatste jaren *overruled* door de soja uit Zuid-Brazilië.

São Luis is niet alleen de hoofdstad van hun deelstaat, maar ook de haven die het dichtst bij Europa ligt. Bij Rotterdam. President Lula mag dan wel een warme oproep doen om meer rijst en bonen te planten, het zijn juist de basisproducten die in het gedrang komen door de opmars van wat zwijn en auto vragen.

Geld kan je maar één keer uitgeven. Grond kan je niet in twee verdiepingen bewerken. Er zullen internationaal keuzes gemaakt moeten worden. In Nederland. In België. In Brussel. In Washington DC. In Brasília.

President Lula gelooft in de agro-exportroeping van zijn land. In de lijn van de Verenigde Staten van Amerika. De Amerikanen belijden sinds de 19e eeuw het geloof dat ze de 'roeping' hebben om de wereld te voeden. De

Nieuwe Wereld, het Nieuwe Amsterdam dat de Oude Wereld, het Oude Amsterdam, zal voeden.

De Brazilianen belijden in de 21ste eeuw het nieuwe geloof dat zij de wereld én van bio-ethanol én van voedsel moeten voorzien.

Bioposto

Ik schreef deze wat verontwaardigde flits vanuit het wondermooie Florianópolis. Om het eiland in de Atlantische Oceaan te kunnen bezoeken, moeten we even tanken bij Texaco. Ja, hoor, soms een auto: geen probleem. Zo nu en dan vlees: geen probleem.

Het tankstation heeft de welluidende verkoopsnaam 'Bioposto'. Moeten de vele bio-en eco-voorvoegsels verhullen dat we onze levenswijze, onze politiek, onze economische verhoudingen niet willen veranderen? Supermarkten die 'bio' op hun producten zetten, terwijl ze niets met biologisch te maken hebben. Komen Bioforum en de beweging voor biologische producten hiertegen niet terecht in verzet?

Frans en Belgisch kapitaal dat in Brazilië *bóias-frias* (3) riet doet kappen in uitgestrekte rietsuikerwoestijnen. Komen vakbonden en milieubeweging daar niet met serieuze argumenten tegen in opstand?

De Belgische en Nederlandse veevoeder-industrie die zijn belangen wil verdedigen met 'duurzame', 'groene' sojastromen. Zetten Greenpeace, Wervel, Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling en Oivo hier niet met reden grote vraagtekens bij?

De eco-vervuiling van ons taalgebruik, die de onwil om onze levensstandaard te herijken moet verhullen. Mag deze schijnvertoning onmaskerd worden?

Luc Vankrunkelsven

De auteur deed van 19/2 tot 16/4/2008 een tournee doorheen Brazilië, ter lancering van het nieuwe Wervelboek 'Aurora no campo. Soja diferente', Cefúria, Curitiba, 2008. In combinatie met de DVD 'Koe 80 heeft een probleem' sprak hij in 12 universiteiten en landbouwscholen, voor landbouworganisaties en onderzoeksinstellingen. Bovenstaande is één van de acht flitsen die hij tussendoor schreef. Ze zijn te vinden op www.wervel.be en op www.fetrafsul.org.br.

- (1) We gaan in dit stuk alleen even in op de versterking van de exportlandbouw. Als antwoord op het conflict tussen twee landbouwmodellen stellen sociale bewegingen het nieuwe concept voor van 'voedselsoevereiniteit'. Elk land, elk volk, elke regio moet zelf kunnen beslissen hoe het zijn landbouw- en voedselvoorziening wil organiseren. Het is niet de bedoeling dat enkele landen met hun goedkope voedselexporten de landbouweconomieën elders vernietigen (bv. Braziliaanse kippenbillen die de Senegalese kippen uit de markt prijzen of Nederlandse melkpoeder die in hetzelfde Senegal eigen zuivel onmogelijk maken). Wie meer info zoekt over 'Voedselsoevereiniteit', concreet en theoretisch, kan daarvoor terecht in *Dageraad over de akkers. Soja anders*, Dabar/Luyten-Heeswijk en Wervel/Brussel, 2007.
- (2) *Caboclos*: afstammelingen van Portugezen en inheemse volkeren, vanuit de gedwongen vermenging die zich in de 16^e eeuw heeft voorgedaan.
- (3) *Boiás-frias*: (letterlijk) koude borden. Mensen, die dikwijls in menonwaardige omstandigheden voor de *agronegócio* moeten werken, bijvoorbeeld rietsuiker kappen. Het Braziliaanse Ministerie van Arbeid spreekt van 'arbeidsomstandigheden, analoog aan slavernij'.

Boerentoneel in Vlaanderen?

Dat het inspringtheater in staat is om via toneel zijn publiek aan het praten en denken te krijgen is meermaals bewezen. We ondervonden het reeds bij de boekvoorstelling van 'Dageraad over de akkers, soja anders' in september 2007, en we konden er vorige maand weer getuige van zijn.

Wervel is geen massabeweging. Het is dan ook zaak om dààr te zijn waar mensen en groepen al samen zijn. Samenwerking met andere evenementen/organisaties is dan niet alleen een noodzaak, maar het keurmerk van Wervel.

We blikken, ondanks de soms schaarse opkomst, terug op een geslaagde tournee en een boeiende samenwerking met het Nederlandse inspringtheater. Met dank aan de boerderijen en andere organisaties voor de hulp, de samenwerking en de hartelijke ontvangst.

Een kort (foto)verslag

17 april Boerenstrijddag, Martelarenplein, station Leuven

Die eerste dag werkten we samen met Voedselteams, het biogroenten- en fruitkraam van Moniek Broeckx, de fruittuin (Marcel Stas en Lea Claes), het Open Veld (Tom Troonbeeckx), Streekproducten en Fian.

De Leuvenaars hadden na een werkdag duidelijk andere dingen op hun programma staan. Toch wisten we de aandacht te trekken van voorbijgangers en maakten!

Wervel wil de Internationale Boerenstrijddag ook in de toekomst meer onder de aandacht brengen.

18 april Bibliotheek van Boechout

Vandaag samenwerking met de gemeente Boechout. Het werd een bijzonder debat. De coördinator van de Nederlandse Boerengroep bracht ons in kippenpak een getuigenis van het leven als kip, en Luc Vankrunkelsven pikte hier mooi op in met het sojaverhaal. Een vrouw uit het publiek wees ons n.a.v. het spel van de spelers terecht op de ernst van het probleem, met een grote wending in het gesprek als gevolg. De avond werd afgesloten met de sterke stelling 'Liever een deel van de oplossing, dan een deel van het probleem'.

19 april Het Reigershof in Klemskerke

Hier werd het ons duidelijk, waar Renaat Devreeze op voorhand al voor vreesde: het is niet evident om 'de massa' te bereiken. En toch, weerom, een boeiend gesprek met verrassende wendingen en enorm veel diepgang. De bijdrage aan het gesprek van Renaat, en het spelen op de boerderij zelf, maakte de problematiek vatbaarder en de mogelijke alternatieven concreter.

20 april De Zonnekouter in Machelen a/d Leie

Hier kaderde het toneel in een groter geheel: de Dag van de Aarde. Als etappe in een fietstocht konden we spelen voor zo'n 70 mensen: deels het publiek van de Zonnekouter zelf en daarnaast een mix van deelnemers aan de fietstocht. Het resultaat was een gevarieerd debat, en liet ons zien dat het wel degelijk een goede methodiek is om een breed publiek aan het denken te zetten. Een aanmoediging om het concept verder uit te werken – met dank aan de organisatoren!

10 en 11 mei Hoeve 'In de Zon' te Vissenaken en 'De Vlaspit' in Scherpenheuvel

De normaal drukbezochte open dag van hoeve 'In de zon' was speciaal voor ons op een zaterdag gezet. In combinatie met het lange Pinksterweekend bleek dat echter geen goed idee. En toch was het een bijzonder weekend...

De Nederlandse delegatie was flink geslonken, waardoor de toneelgroep uit Vissenaken twee rollen voor zijn rekening nam. Een boeiende uitwisseling qua toneelspel en twee geslaagde voorstellingen. We keken met veel bewondering naar de acteerpresetaties die na een zo korte voorbereiding werden neergezet. Daarnaast was het voor de spelers uit Vissenaken een eerste kennismaking met Wervel. Ze doken er meteen diep in, zodat ze naast hun acteerpresetatie ook het Wervelgedachtegoed mee naar huis namen.

Een verhaal met een staartje?

We hebben natuurlijk niet alleen theater gespeeld en discussies gevoerd. De mix van Nederlandse spelers, Wervelaars, de ontmoetingen met boeren, gesprekken voor en na de voorstellingen, de gesprekken tijdens de maaltijden en op de plekken waar we logeerden, een workshop rond forumtheater: het zorgde samen voor een steeds sterker groeiend enthousiasme. We kregen zes dagen de kans om te experimenteren met het concept, telkens voor een ander publiek, met steeds andere vragen en in verschillende settings. We zagen wat werkte en wat niet werkte, we kregen tips, uitnodigingen, en kregen vooral zin om hier verder mee aan de slag te gaan.

Een Vlaams inspringtheater? We laten het geheel nog wat na sudderen, maar beginnen toch ook al wat plannen te maken. Interesse om hier mee over na te denken, om mee te werken, tips en/of ideeën? Mail naar ineke@wervel.be

Debatavond over grond in Limburg

Hoe zit het met de landbouwgrond in Limburg en Vlaanderen? Die vraag stelde basisgroep Limburg zich. Tijd voor een debatavond met enkele sprekers om de zaak tot op de grond uit te spitten. De opkomst was matig, maar er waren vertegenwoordigers uit verschillende sectoren aanwezig. Ook de gastsprekers kwamen uit verschillende hoeken zoals prof. Hubert Gulinck (KULeuven), vertegenwoordigers van de VLM, boeren en de Vlaamse overheid.

De feiten inzake de grond...

Vanuit universitaire hoek werd een goed beeld geschetst van de huidige situatie en prognoses rond de landbouwoppervlakte. Dat gebeurde aan de hand van enkele kaderstudies rond het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Deze studies gaan over 'landbouw en ruimte' maar ook algemener rond bijvoorbeeld 'ruimte en wonen'. De vraag die gesteld wordt, is: *wat met de open ruimte?*

Alleszins blijkt uit de cijfergegevens dat, ondanks de perceptie, de oppervlakte landbouwgrond de laatste 15 jaar niet achteruitgaat. Vanwaar dan die perceptie? Dat maakte prof. Gulinck duidelijk aan de hand van enkele mogelijke toekomstscenario's. Zo is er bijvoorbeeld de verbreding van de landbouw die zorgt voor een verruimde visie op landbouw, hetgeen kan leiden tot vervaging van grenzen of zelfs uitholling van

landbouw. Die verruiming zorgt eveneens voor een zekere laissez-fairehouding, waarbij grond vaker en zonder meer in handen van particulieren valt.

Andere tendensen zijn partnerschappen tussen landbouw en niet-landbouw, zoals bijvoorbeeld de band tussen producent en consument. Die kunnen zorgen voor een strijd bare landbouwsector met behoud van kansen en een betere naleving van de ruimtelijke ordening.

Ook is er het feit dat de zogenaamde ketenbedrijven (de industriële landbouw) in grote delen van Vlaanderen afnemen.

Duurzame landbouwontwikkeling, ook in Vlaanderen

Vanuit de Vlaamse Overheid houdt de Afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling zich bezig met de afbakening van de gebieden van de agrarische en natuurlijke structuur. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van verschillende instrumenten zoals het *Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen* (RSV), de 13 buitengebieden, de *Herbevestiging van het Agrarisch Gebied* (HAG), natuurverweving,... Het RSV heeft duurzame ruimtelijke ontwikkeling als uitgangspunt. Om die te bereiken werd Vlaanderen opgedeeld in stedelijke gebieden en buitengebieden. De 13 buitengebieden hebben natuur, bos en landbouw als belangrijkste functies. Bedoeling is de versnippering van het buitengebied door wonen en handel tegen te gaan.

HAG gaat over gebieden waar boeren bedrijfszekerheid krijgen zonder te moeten vrez en voor natuur- of bosuitbreiding. Hoewel gemeentelijke en provinciale planningsinitiatieven mogelijk blijven zal verlies aan landbouwgrond elders gecompenseerd moeten worden.

Bij natuurverwevingsgebieden gaat het om aaneengesloten gebieden waarin verschillende functies voorkomen en die gekenmerkt zijn door de aanwezigheid van hoge natuurwaarden. Ten aanzien van eigenaars en grondgebruikers kunnen slechts stimulerende (geen gebods- of verbodsbepalingen) maatregelen genomen worden om onderhoud en ontwikkeling van de natuurwaarde te realiseren, zoals bijvoorbeeld via beheersovereenkomsten.

Ook de VLM beschikt over een uitgebreid gamma aan instrumenten om de versnippering van open ruimte tegen te gaan. Maar de VLM legt zich niet enkel toe op de inrichting en het beheer van de open ruimte, het is eveneens het loket voor beheersovereenkomsten en mestwetgeving.

De belangrijkste instrumenten om grond te beschermen zijn landinrichting, plattelandsontwikkeling en de Vlaamse grondenbank. Het doel van landinrichting is de plannen en werkzaamheden in een gebied op elkaar af te stemmen. Afstappen dus van een eenzijdige, sectorale benadering, om te komen tot een integrale aanpak van een gebied, waarbij alle functies van het platteland aan bod komen.

Plattelandsontwikkeling is voor VLM de ontwikkeling van alle functies van het platteland: platteland als woon- en leefruimte, platteland als economische ruimte en platteland als collectieve ruimte waar diensten voor de hele samenleving worden aangeboden.

De Vlaamse grondenbank tenslotte is de coördinerende instantie voor voorkeurecht of koopplicht van de overheid, voor infoverstreking en administratieve vereenvoudiging. Bovendien staat ze in voor het ruilen van landbouwgronden die niet binnen de agrarische structuur vallen. De Vlaamse grondenbank heeft enkel uitvoerende taken en bepaalt dus niet het grondbeleid zelf.

Onzekerheid en onmacht troef

Na deze vrij theoretische uiteenzettingen volgde het eigenlijke debat. Opvallend was de onzekerheid over grondbestemming die toch wel leeft bij de aanwezige landbouwers. Ook het gebrek aan consultatie van de betrokken boeren zorgt voor een gevoel van onmacht. Ook de extreme 'verpaarding'* in Noord-Limburg kwam ter sprake. De vraag waarom er gestreefd werd naar 750 000 ha landbouwgrond zorgde voor de vaststelling dat we nog steeds beslag moeten leggen op gronden in het buitenland.

De visie op hoe het verder moet met de Vlaamse landbouw dient van onderuit

te komen, niet alleen van boeren maar ook van consumenten en van andere maatschappelijke actoren. Het is duidelijk dat het huidige ruimtelijk discours niet meer werkt en er dringend nood is aan een strategische visie met de nadruk op duurzaamheid en nieuwe partnerschappen.

Souliman Diraa

**Verpaarding: landbouwgrond wordt opgeëist voor de privé-paardenhouderij*

In de loop der jaren gaf Wervel diverse publicaties uit over de grondproblematiek:

- Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Blijft duurzame landbouw in de kou? (1997)
- De Grondkrant (2001)
- Grond om van te eten! (2006)

De vele publicaties over soja, veevoer en mest gaan uiteindelijk ook over 'grond'. Al deze uitgaven zijn nog bij Wervel te bekomen.

Hasselt, 10 mei: dag van de eerlijke handel.

Jan Reyskens, Wervelaar en ook lid van de trekkersgroep Fair-Trade Hasselt, snijdt harde kaas van het Swijzenhof: een typisch product voor de korte keten. Verder liet hij ook appelsap, appels, ijsjes van geitenkaas en ijs bereid uit koemelk proeven, naast de bekende Wereldwinkelproducten !

Boontje komt om zijn loontje

Het Amerikaanse US Patent Office heeft het patent op gele bonen **nietig verklaard**. Het patent op gele enola-bonen stond bekend als een van de meest **omstreden** patenten in de landbouw en als schoolvoorbeeld voor *biopiracy*. Larry Proctor, een Amerikaanse teler, kreeg in 1999 het patent op deze bonen, terwijl ze al generaties lang in gebruik waren bij Mexicaanse boeren. Sindsdien worden de Mexicaanse telers van enolabonen voortdurend lastig gevallen door juristen omdat ze het patent zouden schenden. Een beroepsprocedure bij het US Patent Office heeft er nu voor gezorgd dat het patent alsnog nietig is verklaard. Dat neemt niet weg dat er acht jaar lang een juridische campagne is gevoerd om boeren te ontmoedigen de gele boon te telen. De export van onrechtmatig geïlegaliseerde enolabonen uit Mexico heeft daar serieus onder te lijden gehad. Misschien dat de US Patent Office in de toekomst wat voorzichtiger wordt bij het uitdelen van patenten.

Dirk Janssen

De auteur zet regelmatig korte nieuwsflitsen van de landbouw- en voedselwereld op het portaal van www.wervel.be. Bovenstaand stuk is hier een voorbeeld van.

Ontwikkeling door landbouw: het Belgische beleid tegen de honger

Woensdag 19 maart, Brussel

Heeft de federale regering niet veel meer te zeggen over landbouw, over ontwikkelingssamenwerking heeft ze dat nog wel. Vlaamse, Waalse en één enkele unitaire ontwikkelingsorganisatie die zich op landbouw toespitsen, lobbyen daarom in een gezamenlijk front bij het Belgische parlement, de minister, de overheidsdiensten – van onderuit. Van bovenuit komt daar nu plots een rapport uit de hemel vallen van de Wereldbank: *Agriculture for Development*. Daarvan geprofileerd om eens rond de plechtige tafels van het Egmontpaleis te gaan zitten.

'Wacht eens even', zegt de gast uit West-Afrika, Mamadou Cissoko – hij is voorzitter van ROPPA, een netwerk van boerenorganisaties (3,5 miljoen leden) –, 'Jullie, hebben eerst onze traditionele boerenlandbouw kapot gemaakt. Als jullie nu willen investeren in landbouw, in welk soort landbouw zal dat dan zijn?'

Jonas Van Reusel, voorzitter van Wervel en stafmedewerker van FIAN

(Food First Information and Action Network) heeft een soortgelijke zorg: 'Welke garanties zijn er voor de toegang van lokale gemeenschappen tot grond, water en de lokale markt?'

En er rijzen nog meer vragen: bij genetische manipulatie en plantaardige brandstoffen staat er wel een vraagteken in het rapport, maar het is nogal klein. Bij liberalisering staat geen enkel vraagteken. En wat met de 'onvoorziene' gebeurtenissen, zoals de stijgende voedselprijzen en de klimaatsverandering?

Maar goed, het feit dat de Wereldbank de landbouw in de schijnwerpers van de ontwikkeling zet, is al heel wat. Trouwens, zo'n rapport is veeleer een denkoefening. Het houdt nog geen beleid in. Intussen zijn wel al enkele beleidslijnen uitgestippeld. Eén daarvan is de landbouw niet uit te breiden, want zo komen natuur en milieu nog meer in het gedrang. Intensieve landbouw zou dus bevorderd worden. Laten we hopen dat dit de boerenlandbouw is, die inderdaad de meest productieve blijkt te zijn.

Een andere beleidslijn is voeding centraal stellen. Dat betekent een brede aanpak waarin tegelijk plaats is voor landelijke ontwikkeling, landbouw, water, gezondheid, onderwijs, enzovoort. In zo'n context kan landbouw zich sociaal en cultureel ingebed ontwikkelen en zal hij normaal in eerste instantie op eigen voedsel gericht zijn. 'Food first', zou FIAN zeggen. 'Eet lokaal', zegt Wervel. verslaggever Paul Beghin

Omschakeling naar bio

Dinsdag 8 april, Leuven

Bio 10/10. Met die slagzin gaf de Vlaamse overheid uiting aan haar wil de land- en tuinbouw tegen 2010 naar 10% biologisch te brengen. Nu blijkt dat dit te hoog gemikt was. De minister-president, ook bevoegd voor duurzame ontwikkeling en landbouw, stelt in de Bioweek van juni 2008 een nieuw plan voor. Als voorbereiding daarop is sinds enkele maanden een participatief proces aan de gang. Onder begeleiding van South Research zijn verschillende betrokkenen samengekomen in een stuurgroep, een forum in november 2007 en drie dialoogmomenten, respectievelijk over afzet, onderzoek, vorming en omschakeling.

Omschakeling blijkt een moeilijk te nemen hindernis. Uit de getuigenis van weigerachtigen, twijfelaars en overtuigden onthouden we de

verbrede vrees voor inkomensverlies, lees faillissement. Als oplossing wordt gedacht aan gedeeltelijke omschakeling, bv. op bepaalde percelen of voor bepaalde teelten. In elk geval, zo klinkt het hier uit verschillende hoeken, kan de omschakeling geen noodoplossing zijn voor wie het al lastig heeft met de gangbare landbouw. Een stevige bedrijfsvoering is en noodzakelijke uitvalsbasis.

Een ander knelpunt lijkt het gemis aan voorlichting. Controleurs genoeg, maar die komen pas na de omschakeling. Bovendien mogen ze eigenlijk geen voorlichting geven.

Wat me vanuit Wervelperspectief opvalt, is dat naast de omschakeling er geen luik is voor in-schakeling, zeg maar: voor instap van nieuwe boeren. Vanuit onze samenwerking met de Vlaamse Landmaatschappij, Land-in-zicht en Landwijzer ervaren we nochtans dat een generatie nieuwe boeren staat aan te schuiven en dat die niet beter vragen dan van meet af aan ecologisch te werken. PB

Actieplan voeding en beweging

Donderdag 24 april, Leuven

Het Vlaamse Ministerie van Welzijn en Gezondheid stelt een actieplan op voor 2008-2015. De klemtoon ligt op voeding en beweging. Wat heeft dat met Wervel te maken? Misschien heeft Wervel niet zo veel met bewegen te maken. Hoewel: landbouw wordt meer en meer een zittend werk: op de tractor en achter de pc. Met voeding des te meer. Dus gingen we naar een

van de provinciale toetsingsdagen van het plan. Of er 'actoren' waren die in het plan ontbraken, was een van de vragen. 'Ja, natuurlijk, de boeren (M/V), vooral diegenen die aan hoeveverkoop doen.' Het ideeetje viel blijkbaar in goede aarde, want er kwamen meteen verhalen naar boven van mensen die vroeger zelf met een kannetje melk gingen halen. Misschien kunnen onze kinderen weer zin krijgen in zuivere zuivel of verse groente als ze die op de boerderij gaan halen, of toch op een boerenmarkt of bij een bedrijfsbezoek bij een landbouwer in de buurt. En als ze dat dan met de fiets of te voet doen, komt er ook beweging bij. PB

Agriculture, Development and the Poor

Woensdag 14 mei, Tervuren

Veertien keren een kwartier een specialist aan het woord laten; telkens enkele even competente personen opmerkingen laten geven. Dat was mogelijk in de marge van een jaarvergadering van IFPRI, International Food Policy Research Institute. IFPRI is een onderdeel van CGIAR, Consultative Group of International Agricultural Research naast instituten voor gewassen zoals rijst of aardappelen, voor biodiversiteit, agroforestry, enzovoort. Uit de veertien kwartiertjes pikken we er twee uit. In de twee gevallen kregen we niet te horen wat we hadden verwacht.

Van Michel Griffon van het Franse Nationaal Agentschap voor Onderzoek hadden we een pleidooi voor onderzoek in chemie en genetische manipulatie verwacht. Hij wilde integendeel 'het taboe-onderwerp van de kunstmest openbreken. Dat is verantwoordelijk voor de blote, dode grond en de monocultuur. We moeten op zoek naar een nieuwe landbouw met bacterieel leven in de bodem en naar mengcultuur: een ecologisch intensieve landbouw. Dat betekent

dat we de hele ecologie beter moeten begrijpen en dat we op basis daarvan een mimetische landbouw moeten ontwikkelen.' Dat betekent dat de landbouw de natuur dient na te bootsen. Zo'n nieuwe landbouw zal dus kennis-intensief zijn. Blijft de vraag: hoe die ideeën ingang doen vinden in de Wereldhandelsorganisatie (WTO) ?

Jo Swinnen van de KULeuven had het over kleine boeren en de supermarktenrevolutie. Dat sloeg zowel op het feit dat grote distributieketens uit het Noorden onmiddellijk bij producenten uit het Zuiden aankopen voor uitvoer, als op het feit dat supermarkten ook in het Zuiden hun intrede doen.

Vanuit mijn Wervel-kijk had ik verwacht dat hij het zou hebben over de weggeconcentreerde kleine boeren. Onderzoek in China, Madagascar en Senegal had hem integendeel tot een tegengesteld besluit gebracht: er waren nieuwe mogelijkheden geschapen. In China konden kleine boeren verse groente en fruit aan de man brengen in lokale supermarkten. In Madagascar zette een internationale distributieketen voorlichters in en keerde ze een vast inkomen uit. In Senegal verwierven vrouwen meer inkomen. Er kwamen enkele sceptische opmerkingen uit het publiek, zodat de professor zich verplicht voelde te zeggen dat zijn persoonlijke voorkeur ook niet naar de supermarkten ging, maar 'dat zijn de feiten'. verslaggever Paul Beghin

Platform tegen voedselspeculatie

Réseau Financement Alternatif en Netwerk Vlaanderen

De prijzen van voedingswaren zijn de laatste negen maand wereldwijd met naar schatting 45 procent gestegen. Bovendien zijn er grote tekorten aan rijst, tarwe en maïs. Dat was de boodschap die Mr. Jacques Diouf, directeur generaal van de FAO (Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties) bracht op 9 april 2008. Eén van de oorzaken van deze prijsstijging is de speculatie. Het aandeel daarvan zou zo'n 20 procent bedragen, aldus Philippe Pinta, voorzitter van de Algemene Vereniging van Graanproducenten in Frankrijk. (Bron: Laetitia Clavreul, *La spéculation sur les matières premières affole le monde agricole*, in *Le Monde*, 23 april 2008).

De landbouwsector heeft zeker belang bij investeringen. Zij brengen immers stabiliteit en verzekeren de aanvoer van voedingswaren. Maar in dit geval gaat het om een andere soort investering. Institutionele beleggers die nu speculeren op de markt van landbouwproducten (voedingswaren en grondstoffen), zijn niet noodzakelijk betrokken bij de verkoop of distributie. Het gaat om transacties die geen directe band hebben met de economie, maar die inzetten op stijgingen of dalingen van de voedselprijzen.

Wat zijn nu de gevolgen? Institutionele beleggers drijven de voedselprijzen dus kunstmatig op. Daarbij speelt ook nog eens dat de prijzen erg vatbaar zijn voor sterke, niet voorziene schommelingen. Door te speculeren op toekomstige prijsveranderingen kun je grote winsten boeken. Die volatiliteit trekt zo speculatie aan, die op haar beurt leidt tot verdere ontwrichting van de koersen. Zo is dit speculatiespel een vicieuze cirkel.

Samengevat betekent dit dat er speculatieve luchtballonnen worden gecreëerd en dat voedingsmiddelen onbetaalbaar worden voor de armen. Het ontbreken van wettelijke procedures over de speculatieve

handelstransacties veroorzaakt hongers. En dat terwijl een bevrozing van deze speculatie op basis voeding, opgelegd door de overheid, kan bijdragen tot een onmiddellijke daling van de voedselprijzen, verklaart Michel Chossudovsky in *La famine mondiale* op www.mondialisation.ca, 4 mei 2008). De Franse Minister van Buitenlandse Zaken, Bernard Kouchner, bevestigde op 30 april, als antwoord op een parlementaire vraag tijdens de bijeenkomst van de Raad van Europa, dat we 'een halt moeten toeroepen aan de speculatie op primaire voedingswaren zoals graan en rijst, om het risico van een hongersnood in de armste landen te voorkomen'.

Het 'recht op toereikende voeding' staat ingeschreven in artikel 11 van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele rechten, dat door België werd geratificeerd. België zou daarom alles in werking moeten stellen om dit recht effectief te garanderen. Een verbod op zuiver speculatief investeren, geldig op het eigen grondgebied, zou hiervoor uitkomst bieden. Ook zou België moeten pleiten voor een gelijkaardig verbod op wereldvlak.

Met deze informatie in het achterhoofd, werken Réseau Financement Alternatif en Netwerk Vlaanderen voor:

- een verbod in België op zuiver financiële speculatie op basisvoeding;
- het verdedigen van een kaderdecreet bij de Europese Commissie hierover;
- een belasting invoeren die speculatieve beursoperaties ontmoedigt.

Heel wat organisaties, waaronder Wervel, ondertekenen mee de oproep. Actuele informatie vind je op www.rfa.be en www.netwerkvlaanderen.be.

Contact: Laurence Roland, tel. 02 3400860, laurence.roland@rfa.be
Hugo Wanner, tel. 02 2010770, hugowanner@netwerkvlaanderen.be

Nonkel Bob

'Milleke Melleke Mol...

... Karwitsel Karditsel Kardol!' Doet deze kreet je ook terugdenken aan 'Mon en Tuur', Nonkel Bob en TipTop, aan de Melkbrigade?

Met een grootschalige reclamecampagne uit 1959 wou men kinderen en jongeren ertoe aanzetten om minstens drie glazen melk per dag te drinken. Omdat het volgend jaar precies 50 jaar geleden is dat de Melkbrigade werd opgericht, zijn het Centrum voor Agrarische Geschiedenis (CAG) en de Oude Kaasmakerij voor een tentoonstelling en een publicatie op zoek naar getuigen met levendige herinneringen aan de Melkbrigade. Ook allerlei voorwerpen uit die tijd zoals stempelkaarten, mouwemblemen, foto's, speldjes, LP's, enz.

zijn meer dan welkom. Ben jij ook trouw lid geweest van de Melkbrigade? Of heb jij je oude stempelkaart nog bewaard? Help dan om een stukje uniek erfgoed te laten herleven en vertel je verhaal! *Neem contact op met Eddie Niesten van het CAG eddie.niesten@cagnet.be!*

Wij ontvangen graag reacties van lezers. Wel behoudt de redactie zich het recht voor te knippen – maar doordacht. Als mogelijk plegen we vooraf overleg.

Jan Vanhumbeeck
boer-producent PPO

Dat biobrandstoffen geen oplossing zijn voor ons energieprobleem, was mij als praktijkmens al langer duidelijk.
Dat biobrandstoffen geen oplossing zijn voor ons milieuprobleem als we daarvoor massaal moeten ontbossen, is logisch.
Dat biobrandstoffen wel een elegante oplossing kunnen zijn voor de voedseloverschotten in Europa hoor ik te weinig zeggen.

Als het weer normaal blijft, heb ik dit jaar een meergraanopbrengst t.o.v. vorig jaar van 20 procent. Ik vrees dat de Afrikaanse boeren die nu in dure kunstmest investeren, weer gaan worden geconfronteerd met een bodemprijs bij de oogst wegens de Europese overproductie. Biobrandstoffen zouden voor Europa een zinvolle manier kunnen zijn om het voedselaanbod stabiel te houden, gewoon door meer of minder om te zetten in brandstof. Braaklegging komt altijd een seizoen te laat, zoals we dit jaar vaststellen.

8 jaar geleden moest ik 70 ton aardappelen weer naar het veld brengen om onder te ploegen, omdat ik ze wegens het te grote aanbod niet verkocht kreeg. Ik heb sindsdien geen aardappelen meer geplant. Had ik die aardappelen nu kunnen verkopen voor biogas, was dat voor mij, financieel en moreel veel minder ontmoedigend geweest.

Biobrandstoffen als bijdrage tot Europese voedselproductieregeling: voor Wervel iets om over na te denken, lijkt me.

Jan Vanhumbeeck,
voor sommigen een misdadiger tegen de menselijkheid
(Zie: www.ppo.be)

aankondiging

Van 12 tot 18 september is het weer zover. Dan organiseert Wervel samen met de Jeugdbond voor Natuur en Milieu (JNM) het zevende duurzame landbouwkamp voor jongeren van 18 tot 30 jaar. Zes jaar geleden is deze kampenreeks op gang getrokken op de melkveeboerderij van Joris Willems in Poederlee. En nu komen we via omzwervingen in Huldenberg (varkenshoeve), Sint-Lievens Esse (Kolbloem), Hertsberge (De Levende Aarde) en Oetingen ('t Bioschuurke) terecht in Alken. Meer bepaald op de Martenshoeve, de varkensboerderij (gangbaar) van Gaston Martens.

De kostprijs is 8 euro per nacht.

Inschrijven doe je via jasperwouters2000@hotmail.com

De Dobbelhoewe

Biologische land- en tuinbouw

Openingsuren:
di: 9.00-13.00u
do: 13.30-18.00u
vrij: 13.30-18.00u
za: 9.00-13.00u

Goorstraat 43 - 2970 Schilde
tel 03-383 07 82 • fax 03-385 27 46
info@dobbelhoewe.be
www.dobbelhoewe.be

12-18 september '08 in Alken, Limburg

DUURZAAM LANDBOUWKAMP

BET LOKAAL - DENK GLOE

Verantwoordelijke uitgever:
Kortrijksepoortstraat 192, 9800 Gent

WILS

DRUKKERIJ IGNACE WILS

DRUKKERIJ IGNACE WILS NV

HEIDESTRAAT 85
2890 SINT-AMANDS
TEL. +32 (0)52 33 23 30
FAX +32 (0)52 33 73 36
INFO@WILS-PRINT.BE

Mandragora

Natuurzuivere kleding
voor dames, heren en kinderen

Open: donderdag, vrijdag en zaterdag
Van 10 u tot 18 u

Beeldhouwersstraat 46
2000 Antwerpen Zuid
Tel: 03-237 86 03
mandragora@yuscom.be
www.bloggen.be/mandragora

- biologische vleespakketten van eigen fokkerij voor puur natuur rundvlees
- natuurhoning en honingkaarsen,
- allerhande honingprodukten
- boerderij borduringen, droog-creaties en allerhande Bio-boerderij-producten
- eieren, groenten en fruit

Biologische Zorgboerderij De Boere Zakdoek

Nispenseweg 87
4709 RR Nispen
(N-Brabant, Nederland)
Tel: 0031- 165-365137
Fax: 0031-165-364127

openingsuren: van maandag t/m
zaterdag van 13.00 tot 16.30 uur

LUKEMIEKE
Vegetarisch

Restaurant - Traiteur

Vlamingenstraat 55
3000 Leuven
Tel.: 016/22.97.05
Fax: 016/22.43.63

Open elke werkdag
van 12.00-14.00u en 18.00-20.30u

**STUDIE-, INFORMATIE- EN
ACTIVITEITENCENTRUM
ECOLOGISCHE LANDBOUW,
VOEDING EN LEVENSWIJZE**

Onder meer:

- Boeken, tijdschriften, films, enz.
- Uitwisseling van planten, zaden, kennis en ervaring.

**INLICHTINGEN:
TEL. 051/46 67 30**

Agenda

- 14 juni BG Antwerpen en de Bioweek op de Dobbelhoeve.
- 15 juni BG Antwerpen op de biomarkt van het Falconplein.
- 21 juni BG Limburg op de Opendeurdag bij Frans Beckers in Zutendaal.
- 25 juni, 17.30 uur redactieraad, 17u30
- 30 juni BG Gent Te Gecke Gesprekken: Braziliaanse indianen in verdrukking door agrobrandstoffen
- 2 juli studiedag rond koolzaad van de Vlaamse Overheid, afdeling duurzame landbouw ontwikkeling
- 6 juli vrijwilligersverwendag in Oostende
- 11-15 juli Wervelreis naar Duitsland (zie elders in deze krant)
- 20-27 juli BG Gent actief op de Gentse Feesten.
- 25 juli: Debat op Gentse Feesten met Wervel in het panel.
- 12-18 september Duurzame Landbouwkamp.
- 17 september studiedag rond agroforestry en bouw & biobrandstoffen
- 17-21 september Europees Sociaal Forum, Malmö, Zweden.
- 16 oktober Wereldvoedseldag
- 25 oktober Pededag: voormiddag visie; namiddag alternatieven voor soja.
- 13-23 november week van de smaak met tal van activiteiten.
- 23 november aanplant bomen bij Dirk 's Jongers; agroforestry.
- 13-14 december evaluatie- en planningsweekend.
- 24 januari evaluatie 2008, met eventuele bijsturing planning 2009.

In september zijn er nog heel wat activiteiten in landbouwscholen rond www.sojaconnectie.be. Samen met mengvoederindustrie en andere stakeholders organiseren we in september-oktober ook een dag rond 'alternatieven' voor de sojastromen. De data liggen echter nog niet vast. Te bekomen op het Wervel-secretariaat vanaf 1 juli.

De data van basis- en themagroepsvergaderingen kan je bij de groepsverantwoordelijken bekomen. Zie colofon pg2.